

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Вахули Богдана Ярославовича “Соціальні медіа як механізм політичної мобілізації в сучасному українському суспільстві”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Дисертація Вахули Б. Я. присвячена актуальній темі функціонування соціальних медіа, а саме їх впливу на процес політичної мобілізації суспільства. Громадянська активність інтернет-користувачів визнавалась як найбільш суттєва у розгортанні українського суспільно-політичного руху наприкінці 2013 – початку 2014 рр. В даній роботі дисертант розглядає механізми впливу соціальних мереж, зокрема Фейсбуку та ВКонтакті, на масштабність подій, що відбулися в сучасній Україні.

Комунікаційний потенціал соціальних медіа обумовлює модернізацію системи взаємодії влади та громадянського суспільства і є однією з найбільш актуальних тем для теоретиків та практиків, що займаються проблемами комунікативного простору в політичній сфері. Вдалою ідеєю дисертації Вахули Б. Я. є приєднання соціальних медіа до елементів електронної демократії, який базується на безпосередній участі громадян у обговоренні та прийнятті політичних рішень, прозорості та підзвітності діяльності державних органів, раціональній комунікації та структурованій, інклюзивній публічній сфері (с. 6). Фактично до середини та кінця 2000-х років із впровадженням технологій веб 2.0, на базі яких створювались різні платформи соціальних медіа, проекти електронної демократії поступово починають набувати більш конкретні обриси (наприклад, реалізація таких проектів, як «Демократор», «Демократія-2», «Фонд розвитку електронної демократії»). Однак більшість реалізованих в Україні проектів електронної демократії повністю не виправдовують очікувань громадян і бізнесу щодо надання діючого механізму публічного обговорення гострих соціально-економічних проблем і прямої участі громадян у прийнятті політичних рішень. В одному рядку з розробкою стратегії впровадження електронної

демократії повинна розглядатися проблема неповного використання активними громадянами ефективних інструментів соціальних медіа задля соціального партнерства з владою.

Для розвитку вітчизняної соціології Інтернету й політичної соціології подібне дослідження можна вважати за необхідне. Проблеми політичної пасивності й цивільного нігілізму в сполученні з низькою ефективністю перших проектів електронної участі в Україні вимагають теоретичного обґрунтування механізмів впровадження соціальних медіа в політичну систему з урахуванням результатів досліджень соціогуманітарних наук, виходом їхніх основних положень на практичний рівень.

Доволі широко в науковій літературі описуються характерні риси мережевих структур у Інтернеті, серед яких називаються відсутність єдиного лідера або стихійне визначення лідера, загострені захисні реакції за принципом «свій/чужий», горизонтальний принцип комунікацій, можливість проявлення внутрішніх ієрархічних структур всередині мереж. В той же час наукова інформація вітчизняних дослідників соціології масової комунікації не має системного аналізу функцій та оцінки якості технологій соціальних мереж як практичної реалізації потреб нового інформаційного суспільства. Автор зосереджує свою увагу на дослідженні механізмів дії соціальних медіа на процес мобілізації громадян до політичної активності в її конвенційних та неконвенційних формах.

У першому розділі Б. Я. Вахула представив широкий огляд наукової літератури, присвячений аналізу понятійного апарату роботи: «соціальної зчепленості», «солідарності», «інтеграції», «колективної дії», «соціальної мобілізації» та «політичної участі». Автору вдалося окреслити генезу соціологічного дискурсу щодо розгляду політичної мобілізації та зробити свої акценти для формулювання теоретико-методологічних позицій дисертації. Вахула Б. Я. приділяє увагу структурі політичних можливостей при поясненні мобілізації до колективної дії. Він приходить до важливого висновку, що «доступ до інституційних механізмів політичної участі не лише заохочує населення до більшої політичної активності, а й має вирішальне значення у виборі модальності такої активності: вибору між протестною,

антисистемною, неконвенційною політичною дією та просистемною дією у рамках правового поля» (с. 40). Саме тому у 2009-2011 роках найбільш актуальним аспектом проблеми соціальних медіа як інструменту управління суспільними процесами стала тема медіаактивізму, що обговорювалася у контексті двох нових підходів до соціальних медіа – концепцій Twitter-революцій та кліквізму.

У другому розділі автор дає повне уявлення про соціальні медіа, розглядаючи їх в системі медіа, та визначає їх роль у політичних і соціокультурних процесах сучасності. Представлення в дисертації основних віх наукового дискурсу щодо соціальних медіа дозволило автору проаналізувати, у чому полягають сутнісні риси соціальних медіа (с. 83-87). Отже, теорії М. Маклюєна та М. Кастельса дали можливість прийти до висновку, що саме панування тих або інших медіа в історії визначає епоху, тому винайдення соціальних медіа також може претендувати на статус наступної після епохи «глобального села», п'ятої комунікативної революції. Дійсно, завдяки соціальним медіа розповсюдження масової інформації не тільки перестає бути прерогативою професіоналів, а і трансформує усю систему мас-медіа, стираючи кордони між різними типами засобів масової комунікації. Ця тенденція розвивається так активно, що останні кілька років криза традиційних медіа є чи не найголовнішою темою розмов серед журналістів та медіааналітиків, а також не залишаються осторонь і науковці.

Сформований автором список найбільш популярних функцій соціальних медіа за критерієм їхньої соціальної значимості (комунікативна; інформаційна; функція збереження соціальних зв'язків; нормотворча; функція самопрезентації та самовираження; розважальна функція) дозволив порівняти їх з функціями традиційних медіа та виділити суттєву специфіку, а саме: відсутність стандартів якості, децентралізованість виробника змісту, доступність та охоплення аудиторії, динамічність та інтерактивність, мінливість у продукуванні інформаційних повідомлень (с. 101-103). Фіксує низку функцій соціальних медіа, Б. Я. Вахула також наголошує на пріоритетних завданнях щодо формування системи взаємодії громадян через Інтернет.

У третьому розділі роботи проаналізовано ключові тенденції функціонування соціальних медіа як механізму політичної мобілізації в сучасному українському суспільстві. Опис досвіду політичної мобілізації користувачів соціальних медіа під час акцій протесту на рубежі 2013 – 2014 років робить очевидною практичну цінність авторського дослідження. Дисертант пропонує систему кількісних та якісних показників мобілізаційного впливу соціальних медіа у громадсько-політичному вимірі. Вахула Б. Я. приходить до обґрунтованого та важливого висновку, що соціальні медіа можуть чинити мобілізуючий вплив не лише у вимірі (конвенційної та неконвенційної) протестної участі, а й у вимірі волонтерської діяльності, меншою мірою пов'язаною з конфліктними протистояннями та поділами у суспільстві.

За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць, 5 з яких у фахових виданнях України з соціологічних наук. Результати дисертаційного дослідження апробовані на 6 міжнародних конференціях.

Визначаючи високий науковий рівень дисертаційної роботи, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження і побажання.

По-перше, викликає питання обґрунтованість використання терміну «політична мобілізація». На сторінці 18 зроблена спроба уточнити й розмежувати поняття «політична участь» і «політична мобілізація», а саме: *«початковий етап масової політичної участі – політичну мобілізацію»*, на 22 сторінці знаходимо більш повне визначення: *«політична мобілізація є етапом політичної участі, який полягає в переході мас населення від пасивно-незалученого до активно-залученого стану»*. Але це не внесло достатньої ясності про границі цього «переходу», не зрозуміло, що відбувається з політичною активністю після етапу політичної мобілізації, тому далі по тексту ці поняття продовжують змішуватися й взаємозамінювати один одного.

По-друге, залишилося незрозумілим, наскільки необхідним було звертання до переліку таких категорій, як «нові ІКТ», «медіа в епоху електронних комунікацій», «соціальні мережі» та «соціальні медіа». Часто Б. Я. Вахула чередує поняття «соціальні медіа» та «соціальні мережі в

Інтернеті» так, начебто вони або тотожні, або взаємоімплицитні, що вважається термінологічно некоректним. Британська дослідниця С'ю Шерман-Андерсон у своєму дослідженні «Встановлюючи зв'язок. Громадянське суспільство та соціальні медіа»¹ виділяє такі види соціальних медіа: соціальні мережі (наприклад, Facebook, MySpace, Вконтакте); блоги (наприклад, LiveJournal); соціальні закладки (наприклад, Delicious, KnowledgePlaza, Googlebookmarks); Вікі (наприклад, MediaWiki, SocialText); інформаційні обмінники (наприклад, YouTube, Flickr, Instagram); мікро-блогінг (наприклад, Twitter або Identi.ca). Можливо, дисертанту варто було б відмовитися від використання зайвих термінів, або більш доречно їх використовувати.

По-третє, в дисертації необґрунтованим можна вважати перенесення окремих положень теорії масової комунікації на інноваційну сферу інтернет-комунікацій, зокрема соціальних медіа. Так, перераховані маніпуляційні технології (с. 68), характерний для традиційних ЗМІ, у соціальних медіа не працюють. Однак автор не наголошує, які ж саме механізми мають бути враховані при функціонуванні соціальних медіа.

По-четверте, один з пунктів новизни (с. 14) наголошує, що в дисертації отримало подальший розвиток обґрунтування «демократизаційного впливу» комунікативно-інформаційної технології Інтернету через аналіз «ціннісного профілю» користувачів соціальних медіа у порівнянні із «ціннісним профілем» користувачів традиційних медіа. Цей пункт свідчить про наявність розбіжностей щодо прийняття демократичних цінностей у світоглядній системі вищевказаних груп. Однак в роботі наголошується тільки на показниках поширеності постматеріалістичних (Р. Інглеарт) цінностей (с. 138-139). Автор не представив статистичних даних за ознаками схвалення демократії, щоб довести зв'язок ціннісного профілю з «демократизуючим впливом» Інтернету.

По-п'яте, нечітким виявилось описання проявів типів деформацій індивідуальної та масової свідомості (за класифікацією Ж.Т. Тоценка) в

¹ Charman Anderson S. Making the connection. Civil Society and Social Media [Electronic resource] // SumCharman-Anderson. – The Carnegie UKT rust, 2010. – 68 с. . – Access mode: <http://bit.ly/1mGCnra>

«оболонці» соціальних медіа. У таблиці 3.6 (с. 139-141) наводяться приклади проявів деформацій масової свідомості, але їх можна віднести не тільки до інтернет-користувачів, але й до інших активних громадян, які можуть і не користуватися соціальними медіа. Не пояснено, чому тільки на українських користувачів соціальні медіа мають такий мобілізаційний вплив у його дисфункціональному вимірі. При цьому далі по тексту автор не звертається до розглянутих типів деформації масової свідомості, тому викликає сумнів доцільність звертання до неї в рамках запропонованої теми дисертації.

Крім того слід звернути увагу на однобокий підбір цитат, які взяті з публіцистичних статей суспільно-політичних видань (с. 72-73, 81-82), а також на відсутність аргументів щодо тенденційності авторів (с. 143-144). Внаслідок цього відбувається відхід у політичний дискурс, недостатньо науково обґрунтованих висновків.

Таким чином, можна зазначити, що дисертаційна робота Вахули Богдана Ярославовича «Соціальні медіа як механізм політичної мобілізації в сучасному українському суспільстві» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а саме є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Офіційний опонент:

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри методів соціологічних
досліджень Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Н. В. Коритнікова

Підпис кандидата соціологічних наук Коритнікової Н. В. засвідчую:

